

Niebrzegowska-Bartmińska, Stanisława

Etnolingwistyka moskiewska z lubelskiej perspektywy

Etnolingwistyka 22, 259-265

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

wieku. Najważniejsza wspólnota polega na antropologicznym podejściu do przedmiotu badań – w centrum zainteresowań zarówno badaczy moskiewskich, jak i lubelskich obecny jest człowiek jako użytkownik języka i reprezentant określonego typu mentalności. U podłoża tego podejścia leży przekonanie, że język i kultura stanowią dwa niezbędne filary służące człowiekowi i budujące tożsamość indywidualną i grupową.

Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska
ETNOLINGWISTYKA MOSKIEWSKA
Z LUBELSKIEJ PERSPEKTYWY

Jubileusz 70-lecia urodzin Swietłany Tołstojowej i Jerzego Bartmińskiego, a także ponad 30-letnie kontakty zespołów etnolingwistycznych – moskiewskiego i lubelskiego – skłaniają do refleksji na temat samej dyscypliny badawczej, stosowanych metod, prowadzonych badań, recepcji prac i inspiracji.

Jeśli spojrzeć na badania etnolingwistyczne w Rosji z polskiej, a dokładniej lubelskiej perspektywy, dostrzegamy w nich ciągłość wynikającą z pielęgnowania tradycji XIX-wiecznej szkoły mitologicznej lat 60. i 70. XIX w.: A. N. Afanasjewa, F. J. Buszajewa, D. K. Zielenina, i dalej idąc – szkoły braci Grimm. Na rozwój etnolingwistyki w Rosji ważny wpływ miała też austriacka szkoła Wörter und Sachen, która postulowała wiązanie wyników lingwo geografii i etnografii. Pisał o tym Nikita Iljicz Tołstoj, który etnolingwistykę definiował na dwa sposoby: wąsko i szeroko. Wąsko pojmowaną etnolingwistykę łączył z podejściem lingwistycznym, ukierunkowującym badacza na rozpatrywanie relacji między językiem i duchową kulturą, językiem i mentalnością (Tołstoj 1995: 27). Etnolingwistykę pojmowaną szeroko wyprowadzał poza ramy językoznawstwa, traktował jako dyscyplinę kompleksową, semiotyczną, uznając, że jej przedmiotem jest nie język, lecz „plan treści kultury, ludowej psychologii i mitologii niezależnie od środków i sposobów jej formalnego wyrażania (słowo, obrzęd, przedmiot, obrzęd, wyobrażenie)” (Tołstoj

Dedykując Profesorowi Swietłanie M. Tołstojowej na 70-lecie Jej urodzin 21. tom „Etnolingwistyki”, który dziś zostanie Jubilatce wręczony, chcemy publicznie i symbolicznie wyrazić nasze uznanie dla Jej dokonań i podziękować za okazywane nam zainteresowanie i życzliwość. Także za ogromny wkład w tworzenie międzynarodowego środowiska etnolingwistycznego, w którym jest dobrym duchem.

1995: 39–40). Do jego opisu proponował stosować pojęcia oraz metody badawcze właściwe lingwistyce (zwłaszcza dialektologii, komparatyście, semantyce, składni, pragmatyce, geografii lingwistycznej i lingwistyce kognitywnej).

Lingwistyczne pojmowanie etnolingwistyki rezultuje badaniami językowej konceptualizacji świata (Padučeva 1996, Bulygina, Šmelev 1997, Apresjan 1980, 2004, 2006, Arutjunova 2000), człowieka (Arutjunova 1999a, b), kultury (Sofronova, Filatova 2006), także opisaniami kategorii językowych i kulturowych: liczby i ilości, czasu, przestrzeni, komizmu (Arutjunova 1988, 2003, 2005, 2006, 2007, Bulygina, Šmelev 1988, Arutjunova, Janko 2001, Arutjunova, Levontina 2000), wybranych konceptów (np. pamięci, Bragina 2007) czy kluczowych pojęć rosyjskiego językowego obrazu świata (Zalizinjak, Levontina, Šmelev 2005).

Rozumienie **semiotyczne** łączone jest w etnolingwistyce rosyjskiej – z dwiema szkołami badawczymi: etymologiczną i dialektologiczną. **Szkoła etymologiczna**, kojarzona powszechnie z Wiaczesławem Iwanowem i Władimirem Toporowem (1965, 1974), wyrosła ze strukturalizmu, podejmowała problem rekonstrukcji „dawnych stanów kultury z akcentem na język”, w tym zwłaszcza wyobrażeń mitologicznych, panteonu, rytuału, instytucji społecznych, a także ewolucji niektórych istotnych stron kultury materialnej Słowian, Bałtów, indoeuropejczyków itp.

Szkoła dialektologiczna, stworzona przez Swietłanę i Nikitę Tołstojów, za przedmiot przyjęła badanie „języka kultury”, skupiła uwagę na rodzajach, gatunkach i formach: wer-

balnych (jak leksyka i frazeologia, paremiologia, teksty folkloru), akcjonalnych (obrzędy) i mentalnych (wierzenia) (Tolstaja 2006). Co istotne i wielokrotnie podkreślane, w badaniach język jest traktowany jako „naturalny substrat kultury, przenikający wszystkie jej sfery”, służący jako narzędzie mentalnego uporządkowania i utrwalenia wspólnotowego (etnicznego) widzenia świata” (Zuravlov 1995: 9). Takie podejście potwierdza izomorfizm języka i kultury i ich wzajemne uzależnienia, polegające na tym, że znaki językowe (słowa) i kulturowe (niewerbalne realizacje kultury, jak rytuały, przedmioty) uzupełniają się i wymieniają w zakresie funkcji poznawczych, komunikacyjnych i społecznych (Tolstaja 2006: 9). Język w tym kontekście traktowany jest jako narzędzie badania kultury i jednocześnie jej składnik. Zachodzi między nimi relacja części i całości.

Spektrum badawcze moskiewskich etnolingwistów¹ o orientacji semiotycznej jest bardzo szerokie, obejmuje w pierwszej kolejności kwestie teoretyczne, omawiane na łamach serii *Slavjanskij i balkanskij fol'klor* (SiBF t. 1–10), pisma *Živaja starina* (ŽS), serii *Slavjanskoe i balkanskoe jazykoznanie* (SiBJ t. 9–12) oraz w licznych tomach pokonferencyjnych i tematycznych, jak: *Obraz mira v slove i rytuale* (Zlydneva, Toporov, red. 1992), *Mir zvučaščij i molčaščij. Semiotika zvuka i reči v tradicionnoj kul'ture slavjan* (Tolstaja red., 1999), *Priznakovoe prostranstvo kul'tury* (Tolstaja red., 2002), *Koncept dviženija v jazyke i kul'ture* (Agapkina, Toporov, Civ'jan red., 1996), *Simvoličeskij jazyk tradicionnoj kul'tury* (Sedakova, Tolstaja red., 1993), *Jazyk kul'tury: Semantika i grammatika* (Tolstaja red., 2004), *Kul'tura skovoz' prizmu identičnosti* (Sofronova, Filatova red., 2006), *Seks i erotika v ruskoj tradicionnoj kul'ture* (Toporkov 1996). W ramach „Tolstojkich czenij” omawiano takie kwestie, jak przykładowo: tekst, cecha, liczba i ilość, geografia kultury.

Badania o charakterze monograficznym przez moskiewskich etnolingwistów zostały podjęte w zakresie morfonologii języków słowiańskich

(Tolstaja 1998), słowiańskiej leksykografii (Plotnikova 2000) i semantyki leksykalnej (Tolstaja 2008). Ważne miejsce zajmują także badania arealowe, które znalazły wyraz w książkach Tatiany Agapkiny o kalendarzu słowiańskim (2002), Anny Plotnikowej o etnolingwistycznej geografii Słowiańszczyzny Południowej (2004) oraz w opracowywanym na podstawie materiałów z ekspedycji poleskich *Poleskim atlasie etnolingwistycznym* (PES).

Na bazie całościowego materiału słowiańskiego lub jednego wybranego języka i kultury powstały prace dotyczące kosmologii (Gura 2000, Petruchin 2005), demonologii (Vinogradova 2000), symboliki zwierząt (Gura 1997), ludowego kalendarza (Agapkina 2000, 2002, Tolstaja 2005), werbalnej i czynnościowej magii (Levkievskaja 2002b, Usačova 2008), narodzin i porodu (Sedakova 2007), kobiecego ciała (Kabakova 2001), relacji między tradycją ustną i piisaną (Belova 2008), stereotypów etnolukulturowych (Belova 2005, Belova, Petruchin 2008), Biblii ludowej (Belova 2004), kołęd ludowych (Vinogradova 1982) czy zamówień (Agapkina, Levkievskaja, Toporkov 2003).

W lubelskim środowisku etnolingwistycznym w największym stopniu wykorzystywane są dwa syntetyczne opracowania moskiewskich etnolingwistów: *Slavjanskije drevnosti* (SD) i *Slavjanskaja mifologija* (SM). Hasła obydwu słowników są stale wertowane i uwzględniane przez autorów artykułów *Słownika stereotypów i symboli ludowych* (SSiSL 1996, 1999). O słowniku *Starożytności słowiańskie* można powiedzieć, że dla członków lubelskiego zespołu jest to „nastol'naja kniga”, nie ma on bowiem w skali słowiańskiej dzieła równego sobie – opracowania, które przynosiłoby tak dobrą rekonstrukcję duchowej kultury narodów słowiańskich. Opis jednostek „języka kultury”, tj. pojęć istotnych dla kultury słowiańskiej, oparty jest na różnych źródłach, na słowie, działaniu, wierzeniach i kodzie przedmiotowym.

Monografie, rozprawy, studia, artykuły materiałowe moskiewskich etnolingwistów – zarówno o ukierunkowaniu lingwistycznym, jak

¹ Szczegółowy wykaz prac moskiewskich etnolingwistów zawiera wydawana trzykrotnie bibliografia: *Slavjanskaja etnolingvistika. Bibliografija*, Moskwa 2003, 2004, 2008.

też semiotycznym (etymologicznym i dialektologicznym), są stale obecne w pracach polskich językoznawców, folklorystów i dialektologów, niektóre z nich były publikowane na łamach tzw. „czerwonej serii” w wersji rosyjskojęzycznej lub w przekładzie na język polski: *Punkt widzenia w języku i w kulturze* (Tolstaja 2004), *Podmiot w języku i w kulturze* (Tolstaja 2008c), *Przestrzeń w języku i w kulturze* (Levkiewskaja 2005), w tzw. „białej serii wrocławskiej”, której tomy były współredagowane przez członków lubelskiego zespołu (Tolstaja 1998, Nikitina 1998), w innych wydawnictwach pokonferencyjnych, m.in.: *Tekst ustny – texte oral* (Tolstaja 1989), *Pojęcie ojczyzny w językach europejskich* (Tolstoj 1993, Tolstojowa 1993), *Folklor – sacrum – religia* (Gura 1995, Levkiewskaja 1995, Nikitina 1995, Tolstaja 1995, Tolstoj 1995, Vinogradova 1995), a także w księdze jubileuszowej *W zwierciadle języka i kultury*, dedykowanej Jerzemu Bartmińskiemu (Apreśjan 1999, Vinogradova 1999, Tolstaja 1999, Nikitina 1999, Levkiewskaja 1999). Systematycznie rozprawy moskiewskich uczonych są zamieszczone w lubelskim roczniku „Etnolingwistyka” (Apreśjan 1994, Tolstoj 1992, 1996, Tolstaja 1992, 2006, Tołsojowa 2007, Tolstaja 2001, 2008, Góra 1995, Levkiewskaja 2002, Lewkijewska 2004). Na łamach tego samego pisma zostały opublikowane recenzje prac moskiewskich: *Slavjanskie drevnosti* („Etnolingwistyka”² 1, 8), *Polesskij etnolingwističeskij sbornik* (E 1), *Slavjanskij i balkanskij fol’klor* (E 5, 8), *Slavjanskoe i balkanskoe jazykoznanie* (E 8), *Jazyk o jazyke* (E 16), a także recenzje i omówienia książek autorskich: Ludmiły Winogradowej o demonologii ludowej (E 14), Jeleny Lewkijewskiej o mitologii Słowian wschodnich (E 20), Tatiany Agapkińy o kalendarzu słowiańskim (E 14), Swietłany Tołstojowej o polskim kalendarzu ludowym (E 19), Olgi Siedakowej o obrzędzie pogrzebowym (E 18), Olgi Biełowej o „biblii ludowej” (E 19), Andreja Moroza o ludowej hagiografii (E 21), Tatiany Agapkińy, Jeleny Lewkijewskiej i Andrieja Toporkowa o zamówieniach (E 20), Jeleny Paduczewej o dynamicznych modelach w seman-

tyce leksyki (E 20). Niemal w każdym tomie „Etnolingwistyki” adnotacjami obejmowane są prace środowiska moskiewskiego i rosyjskiego. W uznaniu dorobku naukowego, roli w etnolingwistyce słowiańskiej i wpływu na lubelskie badania, specjalne tomy „Etnolingwistyki” były dedykowane wybitnym uczonym rosyjskim: t. 12 – Nikicie Iljiczowi Tołstojowi, t. 17 – Władimirowi Nikołajewiczowi Toporowowi, a t. 21 – Swietłanie Michajłownie Tołstojowej.

*

Na koniec pozwolę sobie na osobistą refleksję. Na moją drogę życiową miały niewątpliwie wpływ także fakty związane z moskiewską etnolingwistyką. O pracach z zakresu etnolingwistyki mitologicznej, tzn. o książkach Wiaczesława Iwanowa i Władimira Toporowa *Slavjanskie jazykovye modelirujuščie semiotičeskie sistemy* (Moskwa 1965) i *Issledowanija v oblasti slavjanskich drevnostej*, (Moskwa 1974), niedostępnych w Polsce, po raz pierwszy usłyszałam na wykładzie monograficznym na trzecim roku studiów. Książki te referowane przez Jerzego Bartmińskiego, przybliżyły styk języka i kultury, ludowej mitologii i kosmogonii, a także możliwość opisu kultury słowiańskiej – jak proponowali autorzy – w ramach systemu binarnych opozycji typu: sakralny – świecki, życie – śmierć, jasny – ciemny, niebo – ziemia, słońce – księżyc itp. To właśnie ten semestr wykładów zadecydował o wyborze przeze mnie seminarium językoznawczego, a następnie zastosowaniu analogicznej metodologii do opisu motywacji znaczeń symbolicznych i świata wartości w polskim senniku ludowym.

Moje pierwsze kontakty z etnolingwistami z kręgu „tołstojowskiego” miały miejsce także podczas studiów. W 1984 roku gościem naszego seminarium językoznawczego była Swietłana Tołstojowa, która po moim referacie na temat konotacji semantycznej słońca w polszczyźnie ludowej zabrała głos i podała przykład kojarzenia zachowań (tzw. „gry”) słońca z nazwami święta: w rosyjskich gwarach mówi się o słońcu *raduetsja na Radunicu, vozdvigaetsja na Vozdviżenie i kupaetsja w den’ Ivana Ku-*

² Dalej: E.

pały. Ten prosty przykład, nieobecny w analizowanym wówczas przeze mnie materiale, uzmysłowił mi, młodej studentce polonistyki, jak interesujące i pasjonujące rzeczy można znaleźć w kulturze ludowej – tej kulturze, która w Polsce jest marginalizowana, nieznaną i stawiana dużo niżej niż kultura miejska, elitarna.

W latach późniejszych, już jako członek lubelskiego zespołu, miałam okazję na konferencjach w Moskwie kilkakrotnie prezentować swoje referaty, m.in. pierwsze wystąpienia związane z przygotowywanym doktoratem o senniku i pierwszy poważniejszy referat z zakresu rozprawy habilitacyjnej o wzorcach tekstów ustnych. Koledzy ze środowiska moskiewskiego w tych dwóch ważnych momentach życiowych umocnili mnie w przekonaniu, że wybór tematu, metody i sposobu analizy jest dobry. Dzięki Nikicie Iljiczowi Tołstojowi (który był recenzentem mojej rozprawy doktorskiej o senniku ludowym) i opublikowanej przez niego recenzji, książka o polskim senniku ludowym zyskała czytelników, a nawet znalazła uznanie wśród słowiańskich etnolingwistów.

Z perspektywy minionych 25 lat dostrzegam lepiej, że moją drogę życiową i naukową wyznaczyły inspiracje z wczesnej młodości (wspomniany wykład monograficzny na temat słowiańskich opozycji), potem poznanie Swietłany Tołstojowej, kontakty z członkami moskiewskiego zespołu etnolingwistycznego, udział w konferencjach w Moskwie. Pasję do badań etnolingwistycznych dzieł z naszymi dzisiejszymi Jubilatami – Swietłaną Michajłowną Tołstojową, która obdarzyła mnie swoją przyjaźnią i Jerzym Bartmińskim, w którego zespole naukowym pracuję już ćwierć wieku.

Literatura

- Agapkina T. A., 2000, *Ėtnografičeskie svjazi kalendarnych pesen. Vstreča vesny v obrjadach i fol'klore vostočnych slavjan*, Moskva.
- Agapkina T. A., 2002, *Mifopoetičeskie osnovy slavjanskogo narodnogo kalendarja. Vesenne-letnij cikl*, Moskva.
- Agapkina T. A., Toporov V. N., Civ'jan T. V. (red.), 1996, *Koncept dviženija v jazyke i kul'ture*, Moskva.
- Agapkina T. A., Levkievskaja E. E., Toporkov A. L., 2003, *Poleskie zagovory (v zapisjach 1970–1990-ch gg.)*, Sostavlenie, podgotovka tekstov i kommentarii T. A. Agapkinoj, E. E. Levkievskoj, A. L. Toporkova, Moskva.
- Apresjan Jurij, 1980, *Leksičeskaja semantika*, Warszawa.
- Apresjan Jurij D., 1994, *Naiwny obraz świata a leksykografija*, „Etnolingwistyka” t. 6, s. 5–12.
- Apresjan Jurij, 1999, *Interpretacionnye glagoly – grupa „ošibat'sja”*, [w:] *W zwierciadle języka i kultury*, red. Jan Adamowski, Stanisława Niebrzegowska, Lublin, s. 309–332.
- Apresjan J. (red.), 2004, *Sokrovennye smysly. Slovo. Tekst. Kul'tura. Sbornik statej v čest' N. D. Arutjunovoj*, Moskva.
- Apresjan J. (red.), 2006, V. Apresjan, Ju. Apresjan, E. Babaeva, O. Boguslavskaja, B. Iomdin, T. Krylova, L. Leontina, A. Sannikov, E. Uryson, *Jazykovaja kartina mira i sistemnaja leksikografija*, Moskva.
- Arutjunova N. 1988, *Logičeskij analiz jazyka; znanie i mnenie*, Moskva.
- Arutjunova N. (red.), 1999a, *Logičeskij analiz jazyka. Obraz čeloveka v kul'ture i jazyke*, Moskva.
- Arutjunova N., 1999b, *Jazyk i mir čeloveka*, Moskva.
- Arutjunova N. (red.), *Jazyk o jazyke*, Moskva 2000.
- Arutjunova N., 2003, *Logičeskij analiz jazyka. Izbrannoe 1988–1995*, Moskva.
- Arutjunova N. (red.), 2005, *Logičeskij analiz jazyka. Kvantitativnyj aspekt jazyka*, Moskva.
- Arutjunova N. (red.), 2006, *Logičeskij analiz jazyka. Konceptual'nye pol'ja igry*, Moskva.
- Arutjunova N. (red.), 2007, *Logičeskij analiz jazyka. Jazykovye mechanizmy komizma*, Moskva.
- Arutjunova N., Janko T., 2001, *Logičeskij analiz jazyka. Jazyk i vremja*, Moskva.
- Arutjunova N., Levontina I. (red.), 2000, *Logičeskij analiz jazyka. Jazyki prostranstv*, Moskva.

- Belova O. V., 2004, „*Narodnaja Biblija*”: *Vostočnoslavjanskije ètiologičeskie legendy*, Moskwa 2004.
- Belova O. V., 2005, *Ètnokul'turnye stereotypy v slavjanskoj narodnoj tradicii*, Moskwa.
- Belova O. V., 2008a, *Fol'klor i knižnost'*: *Mif i istoričeskie realii*, Moskwa.
- Belova Ol'ga V., 2008b, *Principy opisanija i adaptacii „čužoj” kul'tury jazykovymi sredstvami „svojej” tradicii*, „Etnolingwistyka” 20, s. 201–213.
- Belova Ol'ga V., Petruhin Vladimir Ja., 2004, *Genezis „čužich” v svete fol'klornoj ètiologii*, „Etnolingwistyka” t. 16, s. 241–255.
- Belova O. V., Petruhin V. Ja., 2008, *Evrejskij mif v slavjanskoj kul'ture*, Moskwa.
- Bragina, 2007, *Pamjat' v jazyke i kul'ture*, Moskwa.
- Bulygina T., Šmelev A., 1988, *Mechanizmy kvantifikacii v estestvennom jazyke i semantika kolichestvennoj ocenki. Referencija i problemy textoobrazovanija*, Moskwa.
- Bulygina T., Šmelev A., 1997, *Jazykovaja konceptualizacija mira (na materiale ruskoj grammatiki)*, Moskwa.
- Góra Aleksander W., 1995, *Bocian w słowiańskich wyobrażeniach ludowych*, „Etnolingwistyka” t. 7, s. 33–46.
- Gura A. V., 1995, *Mesto, rol' i simbolika venčanija v slavjanskom obrjade*, [w:] *Folklor – sacrum – religia*, red. Jerzy Bartmiński, Maria Jasińska-Wojtkowska, Lublin, s. 59–66.
- Gura A. V., 1997, *Simvolika životnych v slavjanskoj narodnoj tradicii*, Moskwa.
- Gura A. V., 2000, *Mify slavjan*, Moskwa.
- Ivanov V. V., Toporov V. N., 1965, *Slavjanskije jazykovye modelirujuščie semiotičeskie sistemy*, Moskwa.
- Ivanov V. V., Toporov V. N., 1974, *Issledovanija v oblasti slavjanskich drevnostej*, Moskwa.
- Kabakova G. I., 2001, *Antropologija ženskogo tela v slavjanskoj tradicii*, Moskwa.
- Levkievskaja E. E., 1995, *Semantika slavjanskich apotropeev*, [w:] *Folklor – sacrum – religia*, red. Jerzy Bartmiński, Maria Jasińska-Wojtkowska, Lublin, s. 67–81.
- Levkievskaja Elena E., 1999, *Zaum' v slavjanskoj narodnoj kul'ture: golos iz potustoronnego mira*, [w:] *W zwierciadle języka i kultury*, red. Jan Adamowski, Stanisława Niebrzegowska, Lublin, s. 403–415.
- Levkievskaja Elena, 2002a, *Stereotip polaka v ruskoj literaturze XIX–XX vekov*, „Etnolingwistyka” t. 14, s. 93–104.
- Levkievskaja E. E., 2002b, *Slavjanskij obereg. Semantika i struktura*, Moskwa.
- Levkievskaja E. E., 2005, *Ograždenie prostranstva kak sposob ego magičeskoj ochrany v slavjanskoj narodnoj kul'ture*, [w:] *Przestrzeń w języku i w kulturze. Analizy tekstów literackich i wybranych dziedzin sztuki*, red. Jan Adamowski, s. 171–186.
- Lewkijewska Elena E., 2004, *Semantika okna w tradycyjnej kulturze ludowej*, „Etnolingwistyka” 16, s. 173–177.
- Nikitina S. E., 1995, *Škaly cennostej v ruskom duchovnom stiche*, [w:] *Folklor – sacrum – religia*, red. Jerzy Bartmiński, Maria Jasińska-Wojtkowska, Lublin, s. 145–156.
- Nikitina Serafima J., 1998, *Stereotypy jako bariery kulturowe*, [w:] *Język a Kultura*, t. 12. *Stereotyp jako przedmiot lingwistyki. Teoria, metodologia, analizy empiryczne*, red. Janusz Anusiewicz, Jerzy Bartmiński, Wrocław, s. 155–159.
- Nikitina Serafima E., 1999, *Značenijskaja slovnica kak žanrovye priznaki (na materiale fol'klornych tekstov)*, [w:] *W zwierciadle języka i kultury*, red. Jan Adamowski, Stanisława Niebrzegowska, Lublin, s. 341–350.
- Padučeva E. V., 1996, *Semantičeskie issledovanija. Semantika vremeni i vida v ruskom jazyke. Semantika narrativa* Moskwa.
- PES – *Poleskij ètnolingwističeskij sbornik. Materialy i issledovanija*, red. N. I. Tolstoj, Moskwa.
- Petruhin V. Ja., 2005, *Mify o sotvorenii mira*, Moskwa.
- Plotnikova A. A., 2000, *Slovary i narodnaja kul'tura. Očerki slavjanskoj leksykografii*, Moskwa.
- Plotnikova A. A., 2004, *Ètnolingwističeskaja geografija Južnoj Slavii*, Moskwa.
- Slavjanskaja ètnolingvistika. Bibliografija*, Moskwa 2003, 2004, 2008.

- SiBF – *Slavjanskij i balkanskij fol'klor*, Moskwa: t. 1, red. I. M. Šeptunov, 1971; t. 2 *Genezis. Archaika. Tradicija*, red. I. M. Šeptunov, 1978; t. 3 *Obrjad. Tekst*, red. N. I. Tolstoj, 1981; t. 4 *Ėmogenetičeskaja obščnost' i tipologičeskie paraleli*, 1984; t. 5 *Duchovnaja kul'tura Poles'ja na obščeslavjanskom fone*, red. N. I. Tolstoj 1984; t. 6 *Rekonstrukcija drevnej slavjanskoj duchovnoj kul'tury: Istočniki i metody*, red. N. I. Tolstoj, 1989; t. 7 *Verovanija. Tekst. Ritual*, red. N. I. Tolstoj, 1994; t. 8 *Ėtnolingvističeskoe izučenie Poles'ja*, red. N. I. Tolstoj, 1995; t. 9 *Narodnaja demonologia*, red. S. M. Tolstaja, 2000; t. 10 *Semantika i pragmatyka teksta*, red. S. M. Tolstaja, 2006.
- SD – *Slavjanskije drevnosti*, red. Nikita Il'jič Tolstoj, Moskwa: t. 1 – 1995, t. – 1999, t. 3 – 2004, t. 4 – 2009.
- Sedakova I. A., 2007, *Balkanskije motivy v jazyke i kul'ture bolgar. Rodil'nyj tekst*, Moskwa.
- Sedakova I. A., Tolstaja S. M., 1993, *Simvoličeskij jazyk tradicionnoj kul'tury. Balkanskije čtenija 2*, Moskwa.
- SSiSL 1996, 1999 – *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, koncepcja całości i redakcja: Jerzy Bartmiński, t. 1. *Kosmos, cz. 1 Niebo, światła niebieskie, ogień, kamienie*, Lublin 1996, cz. 2 *Ziemia, woda, podziemie*, Lublin 1999.
- Sofronova I. A., Filatova N. M. (red.), 2006, *Kul'tura skvoz' prizmu identičnosti*, Moskwa.
- Tolstaja Svetlana, 1989, *Ustnyj tekst v jazyke i kul'ture*, [w:] *Tekst ustny – texte oral. Struktura i pragmatyka – problemy systematyki – ustność w literaturze*, red. Maciej Abramowicz, Jerzy Bartmiński, Wrocław, s. 9–14.
- Tolstaja Swietłana Michajłowna, 1992, *Tekst ustny w języku i kulturze*, „Etnolingwistyka” t. 5, s. 27–30.
- Tolstaja S. M., 1995, *Sakral'noe i magičeskoe v narodnom kul'te swjatyh*, [w:] *Folklor – sacrum – religia*, red. Jerzy Bartmiński, Maria Jasińska-Wojtkowska, Lublin, s. 38–46.
- Tolstaja Svetlana M., 1999, „Samarjanka”: *balлада o grešnoj devuške v vostočno- i zapadnoslavjanskoj fol'klornoj tradicii*, [w:] *W zwierciadle języka i kultury*, red. Jan Adamowski, Stanisława Niebrzegowska, Lublin, s. 59–81.
- Tolstaja S. M., 1998, *Morfonologia v strukture slavjanskich jazykov*, Moskwa.
- Tolstaja S. M. (red.), 1999, *Mir zvučaščij i molčaščij. Semiotika zvuka i reči v tradicionnoj kul'ture slavjan*, Moskwa.
- Tolstaja S. M., 2002, *Slovenska etnolingvistika: problemi i perspektive*, „Glas CCCXCIV Srpske akademije nauka i umetnosti. Odel'en'e jazyka i knjževnosti”, kn. 19, s. 27–36.
- Tolstaja S. M. (red.), 2002, *Priznakovoe prostranstvo kul'tury*, Moskwa 2002.
- Tolstaja S. M. (red.), 2004, *Jazyk kul'tury: semantyka i grammatika. K. 80-letiju so dnja roždenija akademika Nikity Il'jiča Tolstogo (1923–1996)*, Moskwa.
- Tolstaja S. M., 2005, *Polesskij narodnyj kalendar'*, Moskwa.
- Tolstaja Svetlana, 2006, *Postulaty moskovskoj Ėtnolingvistiki*, „Etnolingwistyka” t. 18, s. 7–27.
- Tolstaja S. M., 2008a, *Prostranstvo slova. Leksičeskaja semantika v obščeslavjanskoj perspektive*, Moskwa.
- Tolstaja Svetlana M., 2008b, *Slav. *svojb' : semantika i aksiologija*, „Etnolingwistyka” t. 20, s. 29–38.
- Tolstaja Svetlana M., 2008c, *Sub"ekt magičeskogo dejstvija*, [w:] *Podmiot w języku i w kulturze*, red. Jerzy Bartmiński, Anna Pajdzińska, Lublin, s. 201–211.
- Tolstoj Nikita I., 1993, *Ėtičeskoe samopoznanie i samosoznanie Nestora Letopisca, avtora „Povesti vremennyh let”*, [w:] *Pojecie ojczyzny w językach europejskich*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin, s. 67–75.
- Tolstoj Nikita I., 1995a, *Jazyk i narodnaja kul'tura. Očerki po slavjanskoj mifologii i Ėtnolingvistike*, Moskwa.
- Tolstoj N. I., 1995b, *Russkoe jurodstvo kak forma swjatosti*, [w:] *Folklor – sacrum – religia*, red. Jerzy Bartmiński, Maria Jasińska-Wojtkowska, Lublin, s. 32–37.

- Tołstoj Nikita Iljicz, 1992, *Język a kultura (niektóre zagadnienia słowiańskiej etnolingwistyki)*, „Etnolingwistyka” t. 5, s. 15–25.
- Tołstoj Nikita Iljicz, 1996, *Przemówienie z okazji nadania doktoratu honoris causa w Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie (27 maja 1992 r.)*, „Etnolingwistyka” t. 8, s. 317–318.
- Tołstaja Swietłana M., 1998, *Stereotyp w „języku kultury”*, [w:] *Język a Kultura*, t. 12. *Stereotyp jako przedmiot lingwistyki. Teoria, metodologia, analizy empiryczne*, red. Janusz Anusiewicz, Jerzy Bartmiński, Wrocław, s. 99–104.
- Tołstaja Swietłana M., 2001, *Magiczne funkcje negacji w tekstach sakralnych*, „Etnolingwistyka” t. 13, s. 117–126.
- Tołstaja Swietłana Michajłowna, 2004, *Znaczenie symboliczne a punkt widzenia: motywacja znaczeń symbolicznych (kulturowych)*, [w:] *Punkt widzenia w języku i w kulturze*, red. Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Ryszard Nycz, Lublin, s. 177–184.
- Tołstojowa Swietłana, 1993, *Ojczyzna w ludowej tradycji słowiańskiej*, [w:] *Pojęcie ojczyzny w językach europejskich*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin, s. 17–22.
- Tołstojowa Swietłana, 2007, *Władimir Toporow i jego teksty*, „Etnolingwistyka” t. 19, s. 11–30.
- Toporkow A., L. (red.), 1996, *Seks i erotyka w ruszkiej tradycyjnej kulturze*, Moskwa.
- Usačova V. V., 2008, *Magja slova i dejstvija v narodnoj kul'ture slavljan*, Moskwa.
- Vinogradova L. N., 1982, *Zimnjaja kalendarnaja poezija zapadnych i vostočnych slavljan. Genezis i tipologija koljadovanija*, Moskwa.
- Vinogradova L. N., 1995, *Motivirovki obrjadovych dejstvij: stereotypy religiozno i magičeskogo myšlenija*, [w:] *Folklor – sacrum – religia*, red. Jerzy Bartmiński, Maria Jasińska-Wojtkowska, Lublin, s. 52–58.
- Vinogradova Ljudmila N., 1999, *„Imet' v sebe zlogo ducha”: jazykovye stereotypy i narodnye pover'ja*, [w:] *W zwierciadle języka i kultury*, red. Jan Adamowski, Stanisława Niebrzegowska, Lublin, s. 91–101.
- Vinogradova L. N. 2000, *Narodnaja demonologija i mifo-ritual'naja tradicija slavljan*, Moskwa.
- Zaliznjak Anna A., Levontina I. B., Šmelev A. D., *Ključevye idei ruszkiej jazykovej kartiny mira*, Moskwa (2005).
- Zlydneva N. V., Toporov V. N. (red.), 1992, *Obraz mira v slove i rytuale. Balkanskie čtenija – I. Simpozjum po strukture teksta*, Moskwa.
- Žuravlov A. F., 1995, *Slavjanskaja etnolingvistika v rabotach N. I. Tolstogo (Predislovie redaktora)*, [w:] *N. I. Tolstoj, Jazyk i narodnaja kul'tura. Očerki po slavjanskoj mifologii i etnolingvistike*, Moskwa, s. 8–12.

Feliks Czyżewski

ZWIĄZKI LUBELSKO-MOSKIEWSKIE
Z POZYCJI DIALEKTOLOGA

Retrospektywny ogłód dorobku badawczego moskiewskiej szkoły etnolingwistycznej, z perspektywy dialektologa pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego – z konieczności będdzie fragmentaryczny. Ogłód ten przeprowadzam z pozycji osobistych i naukowych kontaktów z profesorem Nikitą Iljiczem Tołstojem i Jego zespołem, których początki sięgają roku

1986, tj. mojego kilkumiesięcznego pobytu w Moskwie. Miałem wtedy okazję uczestniczyć w zebraniach i publicznych obronach prac naukowych w Instytucie Bałkanistyki i Słowianoznawstwa Rosyjskiej Akademii Nauk i korzystać z kartoteki materiałów terenowych z Polesia.

Podczas pobytu w Moskwie w 1986 roku, mając za sobą staże naukowe u profesora Karola Dejny (Uniwersytet Łódzki) i profesor Jarosławy Zakrewskiej (Oddział Akademii Nauk Ukrainy we Lwowie w związku z przygotowywanym wówczas *Atlasem języka ukraińskiego*),